

studiehefte

FORESTILLINGER OM DET NORSKE

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Videoteket

Videoteket 2020

Jostein Christensen og Asbjørn Odin Aag

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler og elever. Referanse til denne kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Forestillinger om det norske». Videoteket 2020, <https://videoteket.no/wp-content/uploads/2018/01/studiehefte-Forestillingeromdetnorske.pdf>, [fyll inn nedlastingsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen. Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@videoteket.no.

Nasjonsbygging

Mellom 1536 og 1814 var Norge i union med Danmark. Landet het Danmark-Norge, kongen satt i København, og landet vårt var i praksis en dansk provins. I 1814 kom Norge ut av unionen med Danmark, og fikk sin egen grunnlov. Svenskene tok riktig nok raskt kontroll over landet, og senere samme år havnet vi i en union med Sverige, som skulle vare frem til 1905. Grunnloven fikk vi likevel beholde – med enkelte endringer. Statusen som et eget land beholdt vi også. Selv om Sverige dominerte, bestod altså den nye unionen av to land, Sverige og Norge, med en felles konge som var svensk.

1814

Siden Norge nå hadde blitt et eget land, med en egen grunnlov, ble mange i tiårene som fulgte opptatt av spørsmålet om hva som var Norges *identitet*. Man trengte noen felles forestillinger om hva som kjennetegnet Norge, og hva som er typisk norsk, noe alle nordmenn kunne være enige om. På starten av 1800-tallet var skillet mellom by og land mye større enn i dag. Norge ble i praksis styrt av noen få tusen embedsmenn i byene – prester, offiserer, jurister, og så videre. Folk flest, derimot, 80-90% av befolkningen, bodde på landsbygda, altså på bondelandet. Veiene i landet var dårlige, postvesenet var lite utbygd, og det fantes få landsdekkende aviser. Dette gjorde at det var langt mindre kommunikasjon mellom landets ulike deler enn i dag. Folk visste rett og slett lite om hverandre, og det er rimelig å anta at de derfor heller ikke følte et like stort slektskap med hverandre som mange nordmenn for eksempel gjorde 120 år senere, etter 2. verdenskrig, eller i 1994 da det var OL på Lillehammer, og norske skiløpere tok det ene gullet etter det andre. Den fellesskapsfølelsen man gjerne merker i gatene på 17. mai i våre dager var ennå ikke skapt. Så hva skjedde? Hvordan oppstod den fellesskapsfølelsen mange nordmenn mer eller mindre har tatt for gitt de siste hundre årene, og hvordan utviklet den seg?

Stort skille mellom by og land i 1814

I tiårene etter 1814 begynte et stort *nasjonsbyggingsprosjekt* i Norge. En viktig del av all nasjonsbygging handler om å få befolkningen i et land til å føle at de virkelig har en felles nasjonal identitet – at de deler noe viktig, noe som gjør at folk føler seg forbundet med hverandre – selv med mennesker de aldri har møtt. Ting som skaper en slik forbindelse kan for eksempel være en felles historie, en felles personlighet, et felles språk og lignende. En stor del av nasjonsbyggingsprosjektet her til lands handlet altså om å etablere og forsterke en del forestillinger om det norske, om «hva som var typisk norsk», som alle kunne være enige om.

Nasjonsbygging

Blant de viktigste forestillingene om det norske på 1800-tallet fant man gjerne disse: at nordmenn var et gammelt folk, med sin *egen* historie uavhengig av danskene, med

røtter tilbake til vikingtiden; at norske bønder hadde levd mer eller mindre upåvirket av dansketiden, og at de dermed hadde videreført den norske kulturarven fra norrøn tid; at nordmenn hører hjemme i naturen, at personligheten deres er formet av landets natur, og at nordmenn er et hardført folkeslag, som er vant til å tåle slit og motgang uten å klage. I tekster fra 1800-tallet pekes det dessuten ofte på at nordmenn er kristne, milde og ydmyke, med god moral, i motsetning til sine vikingforfedre, og ikke minst trekkes det ofte frem hvordan nordmenn har sitt eget språk og sin egen *kultur*. Vi har vår helt egen folkeånd eller folkesjel, vår egen *personlighet*, som er annerledes enn den man finner i våre naboland, og denne kommer til uttrykk i litteratur, musikk, dans og temperament – særlig på den norske landsbygda. Dette er i korte trekk noen av de viktigste forestillingene som går igjen i kunst og litteratur fra 1814-70

Viktigste forestillinger om det norske på 1800-tallet

Slike forestillinger ble i løpet av 1800-tallet forsterket ved at de ble pekt på, igjen og igjen, i dikt, i romaner, i dramaer, sakprosa, forskningsartikler, malerkunst, taler, musikk og i dans. I 1814 hadde Norge blitt en *stat*, i betydningen et geografisk avgrenset område med egne lover som gjelder innenfor dette området. Å bli en *nasjon*, derimot, altså å få landets innbyggere til å føle seg som del av et slags *forestilt fellesskap*, for å bruke ordene til den irske forskeren Benedict Anderson, var en prosess som tok litt lenger tid.

Stat og nasjon

Noen av forestillingene om det norske som var viktige på 1800-tallet lever fortsatt i beste velgående i dag. Andre har forsvunnet, og enkelte nyere forestillinger har kanskje kommet til de senere årene. I det følgende skal vi snakke om hvilke forestillinger om det norske man finner i tiden fra slutten av 1700-tallet og frem til rundt 1870.

Forestillinger om det norske før 1814

Om det i realiteten fantes noen norsk nasjonalisme før 1814 er et spørsmål historikere har diskutert mye, og har hatt vanskelig for å bli enige om. Det som virker sikkert er at det ser ut til å ha vært fullt mulig for folk i dansketiden å føle *både* fedrelandskjærighet til Norge, *og* en slags statsborgerlig patriotisme overfor Danmark-Norge samtidig. Det ser også ut til å ha eksistert forestillinger om at nordmenn og dansker på noen måte var forskjellige, selv om alle var del av det samme riket.

Dette ser vi for eksempel på slutten av 1700-tallet, i diktene til flere av dem som var medlemmer i det «Norske Selskab». Norske Selskab var en selskapsklubb for norske studenter i Danmark, som på det meste hadde rundt 100 medlemmer. Kjente medlemmer var folk som Johan Herman Wessel, Johan Nordahl Brun, Lyder Sagen,

Norske Selskab

Claus Fasting og Jonas Rein. Mange av medlemmene diktet, og flere av dem skrev tekster som tematiserte det norske.

Et eksempel er Claus Frimanns dikt «En birkebeinersang», som ble skrevet i 1771. Diktet handler om hva som er «nordmannens vis», altså nordmenns måte å gjøre ting på, og hva som *ikke* er nordmannens stil. Selv om dansker ikke nevnes eksplisitt i diktet, er det temmelig åpenbart at det er danskene nordmenn sammenlignes med her:

Claus Frimann: «En birkebeinersang»

Under dun at varme
Hvite, bløte arme
Var ei nordmanns vis
Bruke sten til hodepute
Når han var i marken ute
Det var Nordmanns vis.

I Frimann sitt dikt fremstilles danskene som feminine byfolk, mens nordmenn er maskuline naturfolk. I strofen ovenfor antydes det at dansker sover under dunder, noe som ser ut til å foreslå at de er vant til komfort – noe nordmenn dermed *ikke* er. At armene deres er hvite ser ut til å antyde at de aldri har vært ute i solen og arbeidet hardt, og at de er *bløte* tyder på at de ikke har muskler – at de er sveklinger. Kontrasten til disse feminine danskene får vi i strofens andre halvdel. Nordmannen bruker sten til hodepute ute i marken, og er slik sett et maskulint naturvesen, som ikke trenger luksus. At diktet er skrevet med glimt i øyet, og ikke i fullt alvor, virker åpenbart. Likevel er det interessant å merke seg hva som sies, for dersom diktet skulle ha blitt oppfattet som morsomt på 1770-tallet, må vi regne med at det spiller på ting som publikum hadde hørt før – på forestillinger, stereotypier, som allerede sirkulerte blant nordmenn, og kanskje blant dansker også.

Det som ser ut til å være den viktigste forestillingen om det norske i dette diktet må vi kanskje lese mellom linjene for å finne: *Nordmenn og dansker er forskjellige folk*. Danskene er som nevnt feminine byfolk, som spiser marsipan og drikker søt melk, kysser pikenes sko, og som går i klær laget av fine stoffer. Nordmenn er maskuline naturfolk, som drikker brennevin, spiser spekemat, som tar kyss fra damene de vil ha, og som ikke er jålete. Humoren er som sagt lett å få øye på, og det som sies om dansker og nordmenn er veldig generelt. Det står lite her som ikke enhver person fra landsbygda kunne ha sagt om folk fra hvilken som helst storby. Likevel er det av betydning at kontrasten mellom nordmenn og dansker blir så tydelig her. I Frimanns dikt definerer nordmenn seg selv, ved å peke på hvordan vi skiller oss fra naboene våre.

Forestillinger om dansker og nordmenn

Dette var noe nordmenn kom til å fortsette med også etter 1814. I litteraturen fra 1820 og fremover nevnes for eksempel høye fjell og buldrende fosser svært ofte. En grunn til dette kan være at fjell og fosser nettopp er noe danskene *ikke* har. At vi også har annen natur i dette landet, som grønne skoger, lune vikene og åpne jorder, trekkes sjeldnere frem i litteraturen.

I Johan Nordahl Bruns dikt «Norges skål», også kjent som «For Norge, kjempers fødeland», som ble skrevet i 1774, finner vi langt på vei de samme forestillingene. Nordmenn er frihetselskende, drikker alkohol, og vi har et spesielt bånd til naturen. Vi er forbundet med klipper, sne og bakker i dette diktet, og vi skåler med fjellene – og fjellene med oss. Det antydes også at nordmenn er tapre, altså modige, og at vi i tillegg har sansen for piker, vin og sang. Også dette diktet virker som en drikkeviser som kanskje best bør forstås som noe som er skrevet med godt humør og glimt i øyet. Likevel ble diktet forbudt da det kom ut, sannsynligvis på grunn av for mye snakk om å «bryte lenker bånd og tvang».

**Johan Nordahl Brun -
«Norges skål»**

Med et moderne blikk på tekstene er det også verdt å merke seg at nordmenn i diktene til Frimann og Brun faktisk ser ut til å være *menn*. Hos Frimann tar nordmannen «sin venninnes kyss», og det antydes hos Brun at nordmenn elsker *piker*, vin og sang [vår utheving]. Det ligger i tiden på slutten av 1700-tallet og starten av 1800-tallet, at kvinnene gis liten plass når det skal snakkes om «det norske».

**Forestillinger om det
norske og kvinner**

1814-30 – Begeistring for det norske

I 1814 fikk Norge som nevnt sin egen grunnlov den 17. mai. Bare få måneder senere kom Norge imidlertid i union med Sverige, og grunnloven måtte endres. Vi behold likevel status som et land, selv om kongen var svensk, og Norge ikke hadde sin egen utenrikspolitikk.

I tiden fra 1814 og frem til rundt 1830 kom mye på plass for det nye landet. Sitt første universitet hadde Norge fått allerede under danskene, i 1811. *Morgenbladet* ble landets første dagsavis i 1819, og vi fikk også norske forlag, som ga ut bøker, som Cappelen (fra 1819). I 1820 utlyste man en uoffisiell konkurranse om å skape Norges nasjonalsang, og denne ble vunnet av Henrik Anker Bjerregaard og hans dikt «Sønner av Norge». Året etter, i 1821, fikk vi det norske flagget. I 1827 fikk vi også vårt første teater her til lands.

**Norge får nasjonalsang,
aviser, forlag og flagg**

Mens alt dette skjedde, foregikk det en slags politisk maktkamp mellom kongen av Sverige og norske embedsmenn. Kongen ønsket enkelt sagt mer makt over det som

**Maktkamp mellom
nordmenn og
svenske kongen**

skjedde i Norge, mens nordmennene strittet imot. Rundt 1830 roet denne kampen seg, og forholdet mellom Sverige og Norge innad i unionen var mer eller mindre avklart. Nå hadde vi på mange måter stablet på beina et ordentlig land.

I litteraturen fra tiden før 1830 er det lett å se at mange av de viktigste forestillingene om det norske som kom til å prege 1800-tallet faktisk allerede var etablerte. For det første ser man at fjellene er det som best kjennetegner den norske naturen. For det andre finner man gjerne en begeistring for «oldtiden» i tekstene, altså for vikingtiden, for konger, skaldar og runeskrift. Det legges dessuten mye vekt på at nordmannen elsker *frihet*, og man trekker ofte frem nordmenns enorme kjærlighet til landet sitt, og ikke minst deres villighet til å dø for dette landet, om det kreves. «Tonen» eller språket som brukes i disse tekstene er ofte høystemt. Man merker tydelig inspirasjonen fra romantikken, som på 1820-tallet allerede hadde pågått noen tiår ute i Europa, og som nå også var på full fart inn i norsk litteratur.

Viktige forestillinger om det norske før 1830

Bjerregårds «Sønner av Norge» (1820)

La oss ta Henrik Anker Bjerregårds nasjonalsang «Sønner av Norge» som et eksempel. Diktet består av til sammen seks strofer, og i disse strofene synger «Norges sønner» for sitt land, som er «eldgammel». At Norge var eldgammelt i 1820, seks år etter 1814, var teknisk sett langt fra åpenbart, men i litteraturen fokuseres det svært mye på landets historie, og at vi som folk går langt tilbake: «Fedreneminner herlig opprinner/hver gang vi nevner vår fedrenestavn», står det. Sagt på moderne norsk: Hver gang vi nevner våre forfedres hjemsted, overstrømmes vi av herlige minner om vår norske slekt. Og ikke nok med det. Våre hjerter svulmer når vi tenker på dette, står det i samme strofe.

Bjerregaard – «Sønner av Norge»

Norge er gammelt

I strofe to tas vi tilbake til «Vårt fedrelands glans». Det snakkes her om vikinger, «kjempen», som like kjekt gikk til krig som til dans, og om mandige «skarer» eller flokker, som reiste på havets bølger. I strofe tre hører vi om norske «skaldar og sagamenn», altså diktere, som mens krigerne kjempet, «risset i runer de herligste kvad», altså som lagde fantastiske dikt. At skaldene risset sine kvad i runer er vel ikke helt riktig historisk sett, men det er mindre viktig i denne sammenheng. Poenget som føres frem er at Norge har en lang og stolt historie, både *politisk*, med tanke på krig og bragder, og *kulturelt*, gjennom oldtidens diktning, som blir starten på en slags nasjonallitteratur.

Vikingtiden

Skaldar og sagamenn

I strofe fire blir det klart at nordmenn på 1800-tallet sin forbindelse til oldtiden ikke er brutt. Folket er fortsatt det samme:

Oldtid, du svant, men din hellige flamme
blusser i nordmannens hjerte ennu;
enn er av ætt og av kraft han den samme,
enn står til frihet og ære hans hu,
og når han kveder Norriges heder,
svulmer hans hjerte av stolthet og lyst.
Ham er selv Sydens de yndigste steder
intet mot Norriges snedekte kyst.

Oldtiden er borte, men oldtidens *flamme*, dens *hellige* flamme, brenner fortsatt i nordmenns hjerte, og både når det gjelder avstamning, altså slekt, og når det gjelder kraft, er dagens nordmenn vikingenes likemenn. De moderne nordmenn er etterkommere av vikingene. Vikingblodet strømmer fortsatt i årene deres, og nordmenns «personlighet» eller «ånd» er fortsatt den samme som i de stolte dager, synges det her.

**Nordmenn
etterkommere av
vikinger**

En annen forestilling om det norske vi ser i strofen ovenfor er det at nordmenn elsker landet sitt. Når nordmannen kveder, altså synger om, «Norges heder», Norges ære, så «svulmer hans hjerte av stolthet og lyst». For ham er selv de vakreste stedene lenger sør ingenting sammenlignet med Norges «snødekte kyst». Denne kjærligheten ser vi også i strofe 1, hvor Sønnene av Norge synger for landet, og hvor landets navn er både elsket og «hellig». I den siste strofen står det også at vi sverger troskap, og at vi er villige til å dø for vårt elskede land. «kaller du, blør vi for deg med lyst».

Kjærlighet til Norge

**Villighet til å dø for
landet**

Det er verdt å merke seg at det hos Bjerregaard som hos Frimann og Brun på 1700-tallet, utelukkende er menn som nevnes når det er snakk om «det norske». Det snakkes om «Sønner» av Norge, det er «han» som kveder om Norges storhet, og det er «hans» hjerte som svulmer. Kvinner er ikke nevnt. Først når Bjørnstjerne Bjørnsons «Ja, vi elsker» avløser «Sønner av Norge» som nasjonalsang fra og med 1864, får også norske kvinner plass i nasjonalsangen.

**Fraværet av kvinner i
Bjerregaards
nasjonalsang**

I tillegg er en viktig forestilling om det norske her det at nordmannen er *fri*. Ordene «fri», «fritt» eller «frihet» nevnes hele åtte ganger i løpet av seks strofer hos Bjerregaard. Det er typisk norsk å være fri. Seks år etter 1814 var nok dette noe alle ikke ennå hadde vent seg til å ta for gitt, og som nevnt pågikk det på denne tiden fortsatt en dragkamp med den svenske kongen om hvor fritt Norge egentlig skulle være. I strofe

Nordmenn er fri

2 står det at det hjemme finnes folk nok som forsvarer den arvede frihet med «modige bryst». I strofe 4. som vi så ovenfor, står det at nordmannen av ætt og kraft er den samme som i vikingtiden, og at hans hu fortsatt står frihet og ære, altså at frihet og ære er det han trakter etter. I strofe 5 blir dette med frihet enda tydeligere:

Frihedens Tempel i Nordmandens Dale
 Stander saa herligt i Lye af hans Fjeld;
 Frit tør han tænke, og frit tør han tale,
 Frit tør han virke til Norriges Held.
 Fuglen i Skove, Nordhavets Vove
 Friere er ei end Norriges Mand;
 Villig dog lyder han selvgivne Love,
 Trofast mod Konning og Fædreneland

Her kalles den norske naturen, der nordmannen bor, for et «frihetens tempel».

Nordmannen våger å tenke fritt, han *snakker* fritt, og han er fri til å jobbe for Norges suksess. Hverken fuglen i skogen eller Nordsjøens bølger er friere enn den norske mann. Nordmannen respekterer lovene, men dette er lover nordmannen har laget *selv* – ikke noe som har blitt ham påtvunget utenfra. Til slutt står det at nordmenn er trofaste både mot konge og fedreland. Det siste, særlig det at nordmannen er trofast mot kongen, er en forestilling man også finner i dikt fra slutten av 1700-tallet. Her tas den samme forestillingen opp i en ny kontekst, med en ny konge – svenskekongen. Vi er fri, men vi er samtidig trofaste mot kongen, altså.

Den norske naturen i Bjerregaards dikt

Nordmenn trofaste

Det siste vi kan nevne her er hvordan vi i Bjerregaards dikt også ser hvordan *naturen* er knyttet til den norske identiteten allerede i 1820. Norsk natur, «nordmannens daler», er som vi har sett ovenfor et «frihetens tempel», som står i ly av hans fjell. I tekster fra denne tiden er fjell og daler svært vanlig å nevne når det snakkes om det norske. At vi i Norge også har store skogsområder, vakre skjærgårder, og så videre, snakkes det som nevnt mindre om. Fjellene, dalene og havet er gjerne det som definerer oss. Hverken Danmark eller Sverige har fjell i noen særlig grad, så slik sett er det neppe overraskende at man valgte å trekke frem nettopp fjellene i sanger og dikt om Norge etter 1814. I strofe 2 står det at vikingene i oldtiden vandret om «Dovrefjells siden». Norges «Snedekte kyst» nevnes også, i strofe 4, og i siste strofe kalles Norge et elsket land, med skyhøye berg, fruktbare daler og en fiskerik kyst. Landet står der evig og «fritt som den storm som omsuser ditt fjell», mens bølgene snor seg, altså slynger seg omkring landets mange strender. Fjell og hav er hovedkomponentene i norsk natur.

Norsk natur og norsk personlighet

Bjerregaards dikt er slett ikke det eneste fra denne perioden hvor slike forestillinger om det norske kommer frem. Lyder Sagens «Normandssang» fra samme år, altså 1820 – som også var et av de innsendte forslagene til konkurransen om å lage en uoffisiell

Lyder Sagens «Normandssang»

nasjonalsang – trekker stort sett frem de samme tingene: Høye fjell, høye grantrær og store fosser, en heroisk fortid med krigerske vikinger, runeskrift, bautasteiner som minner om fortiden, kjærlighet til hjemlandet, kjærlighet til friheten, og villigheten til å dø for landet vårt inngår alt sammen som elementer også i Sagens dikt.

I et tredje dikt, Herman Foss sin «Syttendemai-Sang» fra 1827, ser vi også de samme komponentene: Viktigheten av fjellene, vår stolte vikingfortid, friheten vår, kjærligheten til landet, og nordmenns villighet til å dø i krig om det skulle kreves, er alt sammen på plass:

Hermann Foss'
«Syttendemai-Sang»
(1827)

Vårt Fedreland! I Hedenold
Av Frihets Glans vi dine Fjelde
Omstrålet se; i Kraft og Velde
Vi se deg stå en Kjempe bold.
En kraftfull Ætt i dine Dale
Seg rørte fritt i Ferd og Tale;
I Tingkrets som i Hildurslek
Sitt Norrig aldri Nordmann svek.

Til forskjell fra de to andre diktene fra 1820 vi her har nevnt, har «Syttendemai-Sang» imidlertid en ekstra, politisk dimensjon: På grunn av tittelen virker diktet anti-svensk. Fra 1814, og frem til svenskekongen Karl-Johan døde i 1844 var det å feire 17. mai en symbolsk handling som viste motstand mot kongen og mot unionen med Sverige. Den offisielle nasjonaldagen var 4. november, og 17.mai-feiring utenfor private selskaper var stort sett forbudt. Slik sett har dette diktet en politisk dimensjon som de andre tekstene vi har nevnt mangler.

Mindre «krigersk» er Maurits Hansens novelle «Luren», som stod på trykk i Morgenbladet året før, i 1819. Novellen handler om en mann fra byen, som på en reise gjennom Norge kommer til Gudbrandsdalen – det han kaller *det egentlige Norge* – og møter en norsk bondefamilie som viser seg å være overraskende verdige både når det gjelder utseende og væremåte. Bonden Thord er høy, bredskuldret og gjestfri som de berømte sagaheltene fra middelalderen, og hans datter er rakrygget, med blå øyne, og et gult, fritt bølgende hår. I løpet av novellen blir det klart hvorfor denne familien oppfører seg så verdig. Thord røper at han er i slekt med Harald Hårfagre, den første vikingkongen, og at hans slekt har holdt seg ublandet. Det rene norske vikingblodet strømmer altså i årene til den norske bonden – slik vi så «Oldtidens flamme» fortsatt blusser i nordmannens hjerte i Bjerregårds «Sønner av Norge». Den norske bonden er vikingenes etterkommere.

Maurits Hansens
«Luren» (1819)

Men Thord, som kan leses som en slags personifikasjon av «norskheten» generelt, eller av den norske bonden, er ikke bare stolt. Han viser seg også å være kristen, ydmyk og mild når han i slutten av novellen tilgir sin datter for å ha fått barn utenfor ekteskapet. Hans personlighet, og dermed nordmenns personlighet, kan vi kanskje si – dette er en novelle som inviterer leseren til å tolke det som skjer symbolsk – er både stolt og mild. En interessant ting ved novellen er at «stolt» og «mild» er akkurat de ordene fortelleren bruker i starten av novellen, for å beskrive fjellandskapet i Gudbrandsdalen. Slik sett ser vi en sammenheng mellom nordmennenes stolte og milde personlighet, og naturen de lever i, fjellandskapet, som også er stolt og mildt. Sannsynligvis antydes det her at det er dette fjellandskapet som har formet denne stolte og milde norske personligheten. Den norske personligheten og den norske naturen henger sammen. Dette er også en viktig forestilling om det norske.

Også det at nordmannen er fri, kan vi ane at spiller en rolle i «Luren». Bøndene som jeg-fortelleren møter på sin reise lever fritt, tilsynelatende upåvirket av hva som skjer andre steder. Den norske bonden gjør som han vil, og i slutten av novellen døpes det nye barnet «Caroline», et navn som kan tolkes symbolsk. Caroline kommer fra det norrøne mansnavnet Karl, som betyr både «bonde» og «fri mann».

1830-tallet – Kulturdebatt

Som vi har sett, var litteraturen i Norge fra 1814 og fremover full av entusiastiske tanker om Norges frihet, fjell og historie. Disse forestillingene fortsatte å være populære utover på 1830- og 40-tallet også. På 1830-tallet fikk vi en kulturdebatt her til lands. Det nye landet var nå etablert, og politisk sett hadde ting stabilisert seg. Likevel var det fortsatt ikke klart hva Norge egentlig skulle *være*. I hvilken retning burde norsk kultur utvikle seg? Dette ble mye diskutert på 1830-tallet.

Kulturdebatt på 1830-tallet

Johan Sebastian Welhaven

1830-tallets to mest kjente personer er nok Johan Sebastian Welhaven og Henrik Wergeland. De to var frontfigurer for hver sin side i den pågående kulturdebatten, for hvert sitt parti. Welhaven tilhørte *intelligenspartiet*, eller *troppen*. Disse mente enkelt sagt at norsk kultur burde være forankret i den *danske* kulturen og det danske språket. Wergeland tilhørte *norskehetspartiet*, også kalt *patriotene*. Disse ville *bryte* båndene med Danmark, og heller ha en kultur som utelukkende var norsk.

Intelligenspartiet

Patriotene

En viktig del av 1830-tallets kulturdebatt var det som ble kalt *demringsfeiden*. I 1834 ga Welhaven ut en diktsamling, en samling av 76 sonetter, som het *Norges demring*. «Demring» betyr «grålysing», den tiden om morgenen når natten er over, og det første lys av dag viser seg. I diktsamlingen kritiserer og nesten latterliggjør Welhaven den ukritiske og overentusiastiske måten folk hyllet Norge på, som vi har sett i flere av tekstene fra 1820-tallet. Welhaven vil ha mindre av denne ukritiske begeistringen for Norge og alt som er norsk. Han vil ha mer refleksjon, mer ettertanke – og ikke minst vil han at Norge skal åpne seg mer for impulser fra utlandet.

Welhavens «Norges demring» (1834)

Mange lesende nordmenn, blant annet Henrik Wergelands far, Nicolai Wergeland, ble provosert av *Norges Demring*, og diktsamlingen førte til en rekke motsvar og debatter i forskjellige norske aviser og tidsskrifter i årene etter 1834. Blant annet mente Nicolai Wergeland at Welhaven sin bok burde brennes. Å kritisere Norge og det norske var lite populært på 1830-tallet.

Motstand mot «Norges demring»

For oss er *Norges Demring* interessant fordi den viser et syn på hva «det norske» bør være, som man ikke finner så mange andre steder i tekster fra denne tiden. Kort sagt sier Welhaven her at den ukritiske norshetsbegeistringen vi finner i tidens litteratur, den blinde hyllesten av landet, fjellene og historien vår, ikke er til det gode for landet. Vi har blitt så opptatt av å hylle oss selv, mener Welhaven, at vi har glemt at Norge faktisk ennå ikke er noen stolt nasjon. Dette er noe vi må bli. På grunn av vår begeistring etter 1814 har vi imidlertid mistet alle ambisjoner om å forbedre oss. Vi vil heller hausse opp det lille vi har, enn å lære oss å bli mer sofistikerte, mer avanserte – bedre, rett og slett.

Welhavens kritikk av det norske i «Norges demring»

	Innholdet, på moderne norsk
Hva Skvalder høres ei fra Klippemuren Om Norges Odelsmenn og Frihets Lykke; Man tror det gjelder her å kunne trykke Jo mere Vind dessbedre gjennom Luren.	Hva for noe skravling hører man ikke fra klippemuren/Om Norges odelsmenn og frihetens lykke;/ Man tror at jo mer vind man klarer å blåse gjennom luren, jo bedre.
Skal Norges Storhet prises i Naturen, Da males Klippen ut med broket Smykke, Det trumfes frem et Nürnberger-Stykke Med Fargeklatter utenfor Figuren.	Skal Norges storhet prises i naturen,/da males fjellet ut med mangefarget smykke,/Man trumfer frem et Nürnberger-stykke (et pompøst, overdrevent stykke)/Med fargeklatter utenfor figuren.
Skal denne Tomhet deg med Kraft besjele. Kan disse Lur-støt, disse rå Gestalter Ditt Hjerte gripe, trylle dine Sanser? —	Skal denne tomheten besjele deg med kraft?/Kan disse støtene fra luren, disse rå/usofistikerte formene,/Gripe hjertet ditt, trylle dine sanser? —

Akk, Hopen henrykt om sin Gullkalv
danser.
De fordrer kun en Dukke og et Alter,
Og Formler, når de jubler eller knele! (43)

Akk, folkemengden danser henrykt omkring
gullkalven sin (sin falske gud)./ De vil kun
ha en dukke og et alter,/og Formler, når de
jubler eller knelel.

Welhaven ser ikke ut til å være spesielt imponert over diktingen om Norge, og alt «skvalderet», høylytt, tomt snakk om norske odelsbønder og frihetens lykke, som han sier. Spesielt virker det som om han synes at den norske kunsten på hans egen tid er grov, primitiv og mangler «klasse». Han anklager sine norske brødre for å tro at jo høyere man blåser i luren jo bedre er det. En lur er et blåseinstrument man har brukt på landsbygda i Norge siden vikingtiden. Instrumentet er relativt enkelt å spille på, og krever mindre finesse enn andre og mer moderne blåseinstrumenter. Slik sett kan man tolke Welhavens ord som en kritikk av hvor simpel den norske kulturen ennå er. Når nordmenn skal prise naturen, fortsetter dikteren, gjør de også dette på en grov og simpel måte – med fargeklatter utenfor figuren, altså som et barn som tegner med mye entusiasme, men som ikke klarer å fargelegge innenfor strekene i maleboka si.

**Welhaven: Norsk kultur
mangler klasse**

Det lyriske jeget i diktet spør retorisk om slike tomme, enkle og rå hyllester av landet vårt virkelig kan gripe folks hjerte, og deretter utstøter han et fortvilelsens «akk». Hopen, sier han, folk flest, de som mangler kritisk sans, danser glade og begeistret rundt sin «Gullkalv», altså sin falske Gud, som her ser ut til å være enten Norge selv, eller «forestillingene om Norges storhet», eller noe lignende. De mangler slik Welhaven ser det virkelige ambisjoner på kunstens vegne, og de krever ikke stort mer enn noe enkelt å tilbe, og noen «formler», altså faste måter å si å gjøre ting på, når de skal «juble eller knele», altså hylle Norges storhet.

**Welhaven: Norsk kultur
mangler ambisjoner**

Welhaven ser altså ut til å mene at den norske kulturen frem til 1830-tallet har vært lite å skryte av. 20 år etter 1814 har vi fortsatt ikke kommet ut av mørket etter dansketiden. Det er fortsatt natt, og vi venter fortsatt på de første lysstrålene – på Norges demring. Vi må derfor se *fremover* mot fremtiden, og ikke bakover mot hva som har vært. *Alle* land har noe i fortiden de kan være stolte av, sier han. I stedetfor å juble over historien vår, bør vi sørge for *selv* å bli et stolt folkeslag på sikt:

Hva nå er Ord, skal engang bli til Dåd,
Hva nå er taust, skal finne sterke Munne
I Tingets Saler og i Templets Buer.

Hva nå er larm, skal blive vise Råd,
Og visne Hoder byttes om med sunne; —
Hva nå er Glimt, skal engang bli til Luer!

Det som nå er ord, skal bli til handlinger, det som nå kun er glimt skal bli til flammer. For å få til dette – for igjen å bli et stolt folkeslag, og ikke bare et simpelt, selvnýtende bondefolk, må vi våge å hente impulser *utenfra*. Det holder ikke å isolere oss her oppe i nord, mens vi entusiastisk forteller *hverandre* om historien og fjellene våre, og er fornøyde med at bønder pløyer jorden, og fiskerne fisker:

	Innholdet, på moderne norsk
”Selvstendig,” roper man, ”skal Norge være, Til dette Mål vår Karantene sikter, Og hva du tenker, taler eller dikter, Skal spire frem av denne Norskhets-Lære!”	Selvstendig, roper man, skal Norge være/dette er målet med vår isolasjon/Og hva du tenker, sier eller dikter/ skal spire frem av denne norskhetslæren.
Ved I da ei, I Støtter for vår Ære, At kun igjennom stadige Konflikter Kan Kraften skjerpes, til den aldri svikter I Døgnets Larm, som i den høye Sfære?	Vet dere da ikke, dere støtter for vår ære/ at kun igjennom gjentatte konflikter/Kan kraften skjerpes, til den aldri svikter/hverken i «døgnets larm» eller i «de høye sfærene»
At ei Selvstendighetens Ros kan vinnes, Fordi man sitter berget bak en Mur, Hvor intet Sverd og ingen Kule rammer,	[Vet dere ikke] at man ikke vinner retten til å kunne rose seg for sin selvstendighet,/fordi man sitter trygg bak en mur,/ hvor hverken sverd eller kuler kan treffe en
Såldt som Skogens Fugl, hvis Vinge bindes Til Sikkerheten i et snevert Bur, Kan rose seg som Herre i sitt Kammer? (51)	Like så lite som en fanget skogsfugl/, fordi han sitter trygt i et bur,/Kan rose seg som Herre i sitt eget hus

Kun igjennom kontakt med andre, gjennom konflikter, kan kraften skjerpes, slik at Norge igjen kan bli et land å regne med. Å «mure seg inne», å «ha nok med seg selv», å isolere seg fra omverdenen er ikke å være fri, mener Welhaven. Det er å være fanget. Vi *trenger* impulser fra omverdenen vår.

Welhaven forestiller seg at Norge *kan* bli stort igjen, ikke ved å rendyrke det som er typisk norsk, men ved å «slipe» det norske, gjøre det sterke sterkere, og fjerne det som er svakt. Måten man sliper det norske på er ifølge dikteren ved å la det bli utsatt for og utfordret av påvirkning utenfra. Welhaven trodde ikke at kulturelle impulser utenfra

**Welhaven: Norsk kultur
trenger å «slipes» mot
andre kulturer**

kom til å «slette ut vår norske karakter», som han sier et annet sted i diktsamlingen. Kulturelle impulser utenfra var ifølge ham nødvendige, for å utvikle den norske kulturen. Derfor var det blant annet viktig for Welhaven at vi fortsatt sørget for å ha et tett bånd til Danmark. Dette gjaldt også i språkspørsmålet som opptok mange på 1830-tallet. Dansk var det offisielle skriftspråket i Norge, og mens enkelte snakket om at Norge burde ha sitt *eget* skriftspråk, var Welhaven klar på at vi burde fortsette å bruke dansk her til lands.

Som vi ser, var Welhaven altså ingen motstander hverken av Norge, av norsk historie eller av begeistring for ting som var typisk norsk, som han innimellom ble beskyldt for av sine motstandere. Han ville bare ha impulser utenfra i *tillegg*. I sin egen diktning brukte Welhaven ofte motiver fra norske sagn som var kjent fra landsbygda, og fra norsk middelalderhistorie. Blant annet har han skrevet dikt om overnaturlige vesener som huldra og nøkken, og om Olav den hellige, som var en populær figur i norske sagn.

Welhaven - ingen motstander av det norske

Henrik Wergeland

På motsatt side av Welhaven stod «Norskhetepartiet» og Henrik Wergeland. Wergeland ville ha et språk, en diktning og en kultur som var særegent norsk, som skilte seg fra den danske og den europeiske. Wergeland ville kort sagt ha *kulturell selvstendighet*.

Welhaven mente at Norge trengte en kulturelt dannet overklasse som var på høyde med den som fantes i resten av Europa. Det holdt ikke med bønder, fiskere og gruvearbeidere hvis vi skulle bli et land å regne med. Wergeland, derimot, knyttet på 1830-tallet tanker om «det norske» sammen med tanker om *folkestyre*. Sagt på en annen måte: Demokratiseringsprosessen og nasjonsbyggingstanken hang for ham tett sammen. Wergeland var opptatt av at folk flest skulle kunne delta i det norske samfunnslivet – ikke bare den kulturelle overklassen som Welhaven var opptatt av. På denne måten skulle Norge bli mer og mer demokratisk, og et land for *bele* folket.

Wergeland og folkestyre

Et eksempel på dette ser vi når det gjelder Wergeland sine tanker om *språk*. Han ønsket på 1830-tallet å gradvis *fornorske* det danske skriftspråket, slik at det kunne utvikle seg fra dansk til norsk. «En litteratur skrevet på et eget språk» var for Wergeland «det sikreste Pant og Merke på et Folks borgerlige Selvstendighet». I 1814 hadde vi fått politisk selvstendighet fra Danmark. Skulle vi få *kulturell* selvstendighet også, måtte vi også ha en litteratur skrevet på vårt eget språk.

Wergelands språksyn: Ta inn ord fra fortiden og fra bondekulturen

Wergeland ville fornorske dansk ved å ta inn ord både «av Fedrenes som av det nåværende herlige Allmuespråk». Vi skulle altså ta inn ord både fra fortiden vår, og fra det språket folk flest i Norge – allmuen, altså bøndene – brukte på Wergelands tid. Slik kunne språket i landet bli norsk, mente han – både gjennom sin forbindelse til fortiden vår, og gjennom forbindelsen til folk flest sin måte å snakke på.

Han mente videre at både landets og folkets natur skulle leve i det norske språket, og gi det dets tone. Skriftspråket burde dessuten ikke være dansk, men heller danne seg etter folkespråket – det språket *folket* brukte når de snakket. Selv brukte Wergeland flere norske ord i mange av tekstene sine, som ikke var lovlige på dansk, slik som «tretti» og «femti» istedenfor «tredve» og «halvdreds», og «naken» og «vesle» istedenfor «nøgen» og «lille». Wergelands tanker om språk får ofte æren for å være første skritt på veien mot dagens bokmål, den målformen nordmenn flest bruker i våre dager.

På dette tidspunktet bodde mer enn 80% av befolkningen på landsbygda, og for disse var dansk både fremmed og vanskelig. Et språk som lignet mer på det språket folk flest snakket, ville gjøre det lettere for folk flest å lære å lese og skrive. Slik kunne et eget norsk språk på sikt gjøre Norge mer demokratisk – til et land for alle nordmenn.

**Wergeland som
forkjemper for et mer
demokratisk Norge**

Slike tanker er i tråd med mye annet Wergeland gjorde på 1830-tallet. Generelt var han opptatt av å drive med folkeopplysning, for at flest mulig skulle være i stand til å engasjere seg i demokratiseringen av landet. Blant annet ga han ut bladet *For Allmuen*, som kom i ni hefter frem til 1839, og som rettet seg mot bønder og arbeidere. Fra 1839 og frem til han døde i 1845 ga han også ut bladet *For Arbeidsklassen*, som også hadde som mål å spre opplysning til de litt lenger nede i samfunnet.

Wergeland var også en ivrig forkjemper for 17. mai-feiringen i Norge, og også som en av de viktigste dikterne i norsk litteraturhistorie har han bidratt til å forme den norske kulturen. Likevel var nok hans viktigste bidrag til nasjonsbyggingsprosjektet det engasjementet han hadde for det særnorske, og for at det norske skulle være noe *alle* nordmenn tok del i – ikke bare en kulturell elite bestående av noen få tusen personer.

Flere enn Wergeland og Welhaven var innblandet i diskusjonen om hva slags språk Norge skulle ha. Vil du lære mer om dette, kan du lese «Studieheftet om språkhistorien på 1800-tallet» på Videoteket.

1840-tallet - innsamlingsarbeid og nasjonsbygging

Nasjonalromantikken var en strømning på 1800-tallet som påvirket folk i hele Nord-Europa og i verden for øvrig. Et viktig kjennetegn på retningen var at nasjonalromantikere i ulike land som regel var opptatt av nasjonens fortid, dens historie og tradisjoner. Et annet trekk var at man gjerne snakket om disse tingene på en idealisert måte – altså på en overdrevent fin måte.

I Norge hadde denne historien og disse tradisjonene først og fremst blitt tatt vare på av bønder. Derfor har begrepene *nasjonalromantikk* og *bonderomantikk* tradisjonelt sett blitt brukt litt om hverandre her til lands.

Grunner til begeistring for bonden

Det fantes mange grunner til at folk i Norge begynte å se på bonden som den viktigste representanten for norsk kultur i løpet av 1800-tallets første halvdel. De fleste nordmenn var bønder på denne tiden, men også i overklassen i byene, blant landets elite, mente man at bøndene var nasjonens virkelige kulturbærere.

Nasjonalromantikk og bonderomantikk

En av hovedgrunnene til dette er nok tankene til tyskeren Johann Gottfried von Herder, som hadde levd og virket på slutten av 1700-tallet. Slik romantikerne forstod ham, hadde Herder ment at ethvert folk har sin egen nasjonale egenart – en slags «*folkeånd*» – som er unik for bare denne gruppen mennesker. Tyskere var enkelt sagt grunnleggende annerledes enn engelskmenn, som igjen var helt forskjellig fra franskmenn, og så videre. Herders tanker ble populære over hele Europa på starten av 1800-tallet. I Norge, som nylig hadde blitt fritt fra Danmark for så å havne i en ny, ufrivillig union med et annet naboland, var slike tanker lette å like. Norge, tenkte man derfor, hadde sin *egen* og helt unike folkeånd, som var annerledes enn danskenes og svenskenes.

Herder og folkeånden

Herder hadde dessuten ment at folkeånden i enhver nasjon alltid var å finne på *landsbygda*, i det han kalte *folkekulturen*. På landet, mente han, var kulturen nesten alltid renere og mer upåvirket enn den for eksempel var i byene, blant folk med utdanning. Tanker som dette gjorde at bøndenes kultur, som folk med makt og utdanning tidligere hadde brydd seg lite om, nå plutselig ble sett på som viktig. Folkediktingen i ethvert land, mente Herder – eventyr, sanger, sagn, og så videre – var ikke noe

Folkeånden på landsbygda

ubetydelig, men et uttrykk for nasjonens egenart. Selv hadde han blant annet samlet inn folkeviser fra den tyske landsbygda på 1700-tallet.

Herders tanker og tekster inspirerte etter hvert mange. Brødrene Grimm i Tyskland samlet for eksempel inn folkeeventyr, folkeviser og sagn de første 20 årene av 1800-tallet. I Norge påvirket Herder sine tanker folk som Asbjørnsen og Moe, og Ivar Aasen, til å reise ut på 1840-tallet for å «samle inn» norsk folkekultur, enten det dreide seg om innsamling av eventyr, sagn eller språk.

Herder som inspirasjon

Det fantes også *andre* grunner til å fremheve akkurat bonden når man skulle snakke om hvor «det norske» fantes. I Norge så man med stolthet tilbake til vikingtiden, som vi har sett i diktene fra 1820-tallet, og det var på bondelandet, på landsbygda, tenkte man, at det rene vikingblodet var bevart. I avsidesliggende daler og fjellstrøk hadde folk levd upåvirket av dansker og andre folk i hundrevis av år. Derfor så mange for seg at bøndene på landsbygda var vikingenes direkte etterkommere.

Vikingblodet bevart på landsbygda

I tillegg mente man i Norge å ha mer grunn til å være stolt av bonden enn i mange andre land. Dette var på grunn av *odelsretten* her til lands – det at bøndene selv tradisjonelt hadde eid sine egne gårder, og at disse gårdene hadde gått i arv fra far til sønn. De fleste steder i Europa hadde det å være bonde tradisjonelt sett hatt svært lav status. Europeiske bønder hadde vanligvis jobbet for adelsmenn som eide jorden, og fått svært dårlig betalt. I Norge derimot, hadde vi hatt få adelsmenn, slik at den norske bonden tradisjonelt var fri. Mange mente derfor at den norske bonden var noe annet og langt mer verdig enn bønder i andre land, og det at norske bønder hadde vært friere enn andre, kunne også tolkes som at det var typisk norsk å være fri, eller å elske frihet.

Odelsretten

Det store innsamlingsarbeidet – en del av nasjonsbyggingen

1840-tallet regnes for å være nasjonalromantikkens hovedtiår i Norge, og 1840- og 50-årene kalles ofte for «det nasjonale gjennombruddet». I denne perioden økte bevisstheten om norsk kultur ytterligere, og den nasjonsbyggingen som hadde begynt etter 1814 ble løftet til et nytt nivå. «Det norske» var nå ikke lenger bare noe eliten skrev dikt om. Dette tiåret begynte folk å reise ut på bygda for å vise at vi faktisk *hadde* en nasjonal kultur som kunne oppdages og spres til de tusen hjem. 1840-tallet kalles også ofte for *innsamlingens tiår*. Folkeeventyr, sagn, folkeviser, norsk folkespråk – alt skulle nå samles inn, tas med inn til byene, trykkes og deles med det norske folk.

1840-tallet – innsamlingens tiår

Skal man forstå 1840-tallet er det viktig å vite at mye av det som ble samlet inn i løpet av dette tiåret, som vi i våre dager tar for gitt – mange av folkeeventyrene, for

eksempel, lenge hadde vært ukjent for andre enn bønder på landsbygda. Henrik Wergeland hadde for eksempel innrømmet at han ikke kjente til folkediktningen, og han hadde etterlyst å få tilgjengeliggjort mer av det som fantes på bygda, slik at han kunne lese og lære om det.

Asbjørnsen og Moe

Allerede i 1833 hadde en prest ved navn Anders Faye utgitt en bok med norske sagn som han hadde samlet inn, men det var på 1840-tallet at innsamlingsarbeidet begynte for alvor. Mest kjent i dag er nok Asbjørnsen og Moe sine arbeider. Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe reist for første gang ut i 1837 for å samle inn norske folkeeventyr i den hensikt å gi dem ut. Fra og med 1841 ga de ut *Norske folkeeventyr* heftevis. I 1851 ga de for første gang ut en stor utgave med mange eventyr samlet i én bok, og arbeidene deres har siden den gang kommet i nye utgaver helt frem til våre egne dager.

Asbjørnsen og Moe –
Norske folkeeventyr

Prinsippet deres var å «fortelle som folket» – å holde seg trofast mot det de hørte. Så langt det var mulig prøvde de å beholde den originale måten å fortelle eventyrene på, inkludert en del av de dialektordene folk på bygda hadde brukt da de fortalte – forutsatt at det ikke ble umulig for leserne andre steder å forstå eventyrene. Likevel bearbeidet og redigerte de også eventyrene. Blant annet la de inn stemningsskapende naturskildringer og særnorske innslag i noen av eventyrene, som ikke hadde vært med i de originale versjonene.

Fortellermåten hos
Asbjørnsen og Moe

Når det gjaldt språket, valgte Asbjørnsen og Moe å skrive på en slags fornorsket dansk. Eventyrene hadde blitt *fortalt* på dialekt, men å *skrive* på dialekt ville ha gjort fortellingene vanskelig å forstå for mange. Å utgi eventyrene på dansk følte heller ikke som noen god løsning. For det første var jo noe av ideen med innsamlingsarbeidet å finne den *norske* kulturen. Å skulle gjengi den norske kulturen i dansk språkdrakt passet dårlig med tidens nasjonalromantiske tankegang. Dessuten risikerte man at tekstene ble ufrivillig komiske hvis man prøvde å oversette visse deler av bygdenorsken til den formen for dansk som man snakket og skrev i København.

Språket i eventyrene

Løsningen ble derfor å skrive på fornorsket dansk. Dansk var grunnlaget, men de satte også inn mange særnorske ord og grammatiske former. For eksempel brukte de ord som «myr» og «gutt» istedenfor de danske ordene «mose» og «drenge». Slik sett gjorde de i praksis noe lignende som det Henrik Wergeland hadde snakket om på 1830-tallet. I tillegg brukte Asbjørnsen og Moe også enkelte norske grammatiske former, som «Navnet sit» og «Slæggen sin» istedenfor det danske «sit Navn» og «sin Slægge». Mange

regner derfor dette eventyrspåket for å være det første *virkelige* skrittet mot dagens bokmål.

Asbjørnsen og Moes eventyrsamling kom til å bli viktig for nordmenns forestillinger om hva som er norsk i lang tid fremover. Med én gang samlingene kom ut, viste de folk i hele Norge at vi faktisk *hadde* en levende norsk kultur på landsbygda. Vi trengte ikke lenger å dikte opp en, følte mange. Asbjørnsen og Moe sine utgitte eventyr sørget for at folk i byene nå kunne lese og bli kjent med ekte, norske fortellinger, og på denne måten kunne nå hele Norge, både by og land, for alvor ta del i en felles kultur. De neste 150 årene kom så godt som alle nordmenn til å vokse opp med Asbjørnsen og Moe sine eventyr, og det å kjenne disse eventyrene ble etterhvert noe som gjorde nordmenn norske. Alle nordmenn hadde disse til felles, og kjennskapet til dem var noe som skilte oss fra folk i andre land.

Viktigheten av Asbjørnsen og Moe sine eventyr kulturelt sett

Også *språklig* sett var eventyrsamlingene viktige. Ved å skrive på fornorsket dansk skapte Asbjørnsen og Moe et litteraturspråk som viste nordmenn at de ikke trengte å skrive dansk. De kunne ha sitt *eget* språk. Det skjedde riktignok ingen språkrevolusjon med én gang på grunn av eventyrene. Den fornorskede dansken de skrev ble oppfattet som sjangerspesifikk – altså som et eget «eventyrspåk» eller en «eventyrstil», og dette gjorde at få var kritiske til det, eller begynte å skrive slik også i andre sammenhenger. Likevel kom stilen senere til å påvirke forfattere som Bjørnstjerne Bjørnson og Henrik Ibsen, og på sikt kom nordmenn flest til å vokse opp med denne stilen, og oppfatte den som helnorsk.

Viktigheten av Asbjørnsen og Moe sine eventyr språklig sett

Den ene av de to – Peter Christen Asbjørnsen – var også interessert i *sagn*. Han ga ut *Norske huldreeventyr og folkesagn* i flere utgaver fra 1845 og i tiårene som fulgte. Hovedforskjellen på sagn og eventyr er enkelt sagt at sagnene utgir seg for å være sanne, mens eventyrene er fiksjon, og at sagn gjerne er tilknyttet spesifikke steder, mens eventyrene pleier å være både tid- og stedløse.

Asbjørnsens «Norske huldreeventyr og folkesagn» (1845)

I Norske huldreeventyr og folkesagn bruker Asbjørnsen en teknikk der én større fortelling rammer inn mange mindre sagn. En forteller, vanligvis han selv, er ute og går i naturen, og møter ulike personer fra bygda som forteller de ulike sagnene. Rammefortellingene er stort sett skrevet på dansk, men sagnene som blir fortalt er skrevet på et språk som minner om dialekten bøndene selv brukte. Her brukte man altså ikke fornorsket dansk. Asbjørnsens samling av sagn fikk nok ikke like mye å si for folk flest som eventyrene, men også dette prosjektet var med på å tilgjengeliggjøre den norske bygdekulturen for de som var interesserte.

For å lære mer om folkediktning kan du lese «Studiehefte om folkediktning» på Videoteket.

Andre innsamlere – Chröger, Landstad og Aasen

Det var ikke bare Asbjørnsen og Moe som reiste rundt på 1840-tallet for å oppdage «det norske» og gjøre det tilgjengelig for alle. Magnus Landstad og Olea Chröger samlet inn folkeviser samtidig med Asbjørnsen og Moe. I løpet av 1840-tallet samlet de inn viser folk hadde sunget på bygda gjennom mange generasjoner, og de noterte både tekster og melodier.

Chröger og Landstad

Størstedelen av materialet til folkevisene ble hentet i Vest-Telemark, der Landstad jobbet som prest mesteparten av 1840-tallet. I 1852 og 1853 publiserte de folkevisene – på et språk som lignet telemarksdialekten, altså på norsk folkemål, og ikke på dansk. Dermed hadde folk i norske byer på starten av 1850-tallet tilgang til eventyr, sagn og viser fra den norske landsbygda, som nesten ingen hadde visst noe om bare 10-15 år tidligere. Slik sett har man god grunn til å kalle 1840-tallet for det nasjonale gjennombruddet.

Samtidig med at Asbjørnsen og Moe og Chröger og Landstad gikk rundt og samlet fortellinger og sanger på 1840-tallet, fikk Ivar Aasen stipend til å reise rundt i landet og kartlegge og samle inn prøver av norske dialekter. Dette arbeidet skulle ende med at landsmålet ble skapt, det språket som senere fikk navnet nynorsk.

Ivar Aasen

Aasens arbeid resulterte også i en grammatikkbok som kom ut i 1848 og en ordbok i 1850. Disse to bøkene var de første vitenskapelige verkene som handlet om det norske folkespråket – altså det språket som folk flest i Norge faktisk snakket i hverdagen. Historikeren P.A. Munch, som levde samtidig med Aasen, kalte grammatikkboken fra 1848 et «nasjonalverk», som hele folket kunne være stolt av. «Det [verket] viser at den eldgamle, mer enn tusenårige norrønatingen [det norrøne språket] fortsatt lever kraftig og rører seg hos folket, og med en ekte, opprinnelig klang, som man selv på Island forgjeves søker [leter etter] ...», skriver Munch. Det var ikke bare folks fortellinger og sanger man oppdaget på 1840-tallet. Gjennom Aasens arbeid fikk man også et bedre inntrykk av det *språket* nordmenn flest snakket, og en større interesse for det. Man oppdaget, som Munch antyder i sitatet ovenfor, at «det norske» også hadde overlevd i folks *språk*. Det at folkespråket, som man kalte det, var et bindeledd mellom oss og vår norrøne fortid, ble på slutten av 1800-tallet et av hovedargumentene for å forlate dansken, og bruke vårt *eget* språk her til lands.

Ivar Aasens
grammatikkbok og
ordbok

Musikk og malerkunst

Også på andre måter ble «det norske» hentet frem fra landsbygda. Komponisten Ludvig Lindeman samlet inn mer enn 1000 folkemelodier på landsbygda, og arrangerte en del av dem slik at de kunne spilles på piano – også av byfolk.

Ludvig Lindemann

Gjennom nasjonalromantisk malerkunst ble også norsk natur på en måte «samlet inn» og brakt til byene, der folk nå kunne se norske fjell og daler også i deler av landet hvor man ikke *hadde* slik natur. Aller mest kjent er kanskje Adolph Tidemand og Hans Gudes maleri *Brudeferd i Hardanger*, fra 1848. Gude malte landskapet og Tidemand personene i maleriet, og de forestillingene om norskhet som kommer frem her er langt på vei de samme som vi har nevnt tidligere:

Tidemand og Gude

Brudeferd i Hardanger
(1848)

Naturen er vakker, med snødekte fjell i bakgrunnen, men nede ved den idylliske fjorden er alt grønt og sommerlig. De norske bøndene på bildet ser ut til å høre hjemme i denne naturen. Formen på robåtene folk sitter i kan minne om vikingskip, noe som vel kan sies å antyde at bøndene er etterkommere av vikinger – og at man på landsbygda har bevart de gamle tradisjonene. I bakgrunnen til høyre ser vi en stavkirke. Stavkirker er fra middelalderen, og kan slik sett peke på det at norsk historie går tilbake til lenge før dansketiden. Det at vi ser en kirke kan i tillegg kanskje også antyde at kristendommen og kristne verdier spiller en rolle i ekte norsk kultur.

Vi finner også flere andre «norske» fenomener på bildet, som at mannen som sitter lengst til venstre i den nærmeste båten ser ut til å spille på en hardingfele, en norsk variant av fiolinen, og at alle er kledd i ulike folkedrakter. Bøndene er rene og pene, og solen skinner. Det bildet vi ser av «det norske» her er en idealisert fremstilling av virkeligheten, litt som man også finner det i litteraturen. Dette er nasjonal-romantikk. Målet med bildet er ikke først å fremst å gi et realistisk bilde av livet på den norske landsbygda, men snarere å vise «ideen» om det norske, og om norske skikker og tradisjoner, kan vi kanskje si.

1840-tallet var altså tiåret da «det nasjonale» for alvor fikk sitt gjennombrudd. I løpet av dette tiåret ble «det ekte norske» på landsbygda oppdaget og hentet til byene, ved at man samlet inn fortellinger, musikk og språk. Ennå var det hovedsakelig byfolk som var nasjonalromantikere på 1840-tallet, men by og land ble i løpet av dette tiåret knyttet tettere sammen dette, og folk i byene trengte ikke lenger å fantasere om og dikte opp en ekte norsk bondekultur. De kunne nå selv lese om den, og i stor grad leve seg inn i den. Eventyrene, musikken som ble samlet inn og alle de ulike dialektene som ble snakket, viste at en norsk historie og norske tradisjoner, som på mange måter var upåvirket av fire hundre år med dansketid, faktisk *hadde* levd videre ute på landsbygda. Denne begeistringen, både for historien og for bondekulturen skulle komme til å fortsette på 1850- og -60-tallet også.

1840-tallet –
oppsummering

1850- og 60-tallet – nasjonsbyggingen fortsetter

Historieskrivning

Fra og med 1851 begynte historikeren P. A. Munch å utgi *Det norske folks historie* (1851-63). Dette var den samme Munch som hadde deltatt i språkdebatten på 1830-tallet som ung, og som hadde skrytt av Ivar Aasen sitt arbeid på 1840-tallet. Munch sitt verk kom ut i 8 bind, og tok for seg Norges historie frem til 1397, året da Norge kom i union med sine naboland. 1800-tallsromantikken sin interesse for landets historie, og særlig for tiden *før* unionen med Danmark, det som var nasjonens barndom og ungdom, kommer altså ikke bare til syne i oppdiktet litteratur, og i innsamling av folkekultur. Man finner den også i vitenskapene, på universitet.

P. A. Munchs
historieverk

Med Munch sine arbeider hadde vi fått et omfattende historieverk, som på en vitenskapelig måte viste at nordmenn var et gammelt folk, med sin egen historie. Munch skrev i tillegg svært *mange* sider, slik at bøkene hans ble tykke, og også dette var av betydning: Med åtte tykke bind i bokhylla om Norges historie *før* dansketiden, var

Betydningen av P. A.
Munchs historieverk

det nok lettere enn tidligere å hevde med selvtillit at nordmenn virkelig *var* et gammelt folk, med sin egen, unike historie. Også Munch sitt historieverk var slik sett et viktig bidrag til nasjonsbyggingen.

Norge får en litteraturhistorie

1850- og 60-tallet var også tiden da man for alvor fikk etablert en slags «nasjonallitteratur», en liste med norske forfattere og tekster som nordmenn burde kjenne til. 1858 kom en ny skolereform som sa at elever skulle ha kjennskap til den danske og norske skjønnlitteraturen, og en viss oversikt over skjønnlitteraturens historie. Dermed var det duket for lærebøker i norsk litteraturhistorie for første gang.

I 1862 ga en ung mann ved navn Hans Olav Hansen ut *Norsk litteratur fra 1814 inntil våre dager*, et litteraturhistorieverk i to deler. Del 1 handlet om tiden fra 1814 til 1842, og del 2 om tiden fra 1842 til 1862. I Hansens verk er det lett å se at en del forestillinger om det norske nå for alvor hadde slått rot – særlig forestillingen om at det norske og det danske var vesensforskjellig. Hansen selv kommenterer i forordet til boken at den første delen – altså litteraturen fra 1814-42 – mangler «sann folkepoesi», fordi forfatterne som skrev på denne tiden for det meste hadde studert i København, og dermed, ifølge utgiveren, hadde fått sin rene norske nasjonalitet ødelagt. I del to trekker Hansen frem Asbjørnsen og Moes *Norske folkeeventyr* som spesielt viktige. Først med *dem*, sier han, blir litteraturen virkelig *norsk*.

Hans Olav Hansens
*Norsk litteratur fra 1814
til våre dager* (1862)

Noen år senere, i 1866 og 1869 ga en mann ved navn Lorenz Dietrichson, som senere ble Norges første professor i kunsthistorie, ut en norsk litteraturhistorie i to bind som ble enda mer brukt. Denne het *Omriss av den norske poesis historie*. Innen 1870-tallets begynnelse hadde vi altså fått etablert en norsk litteraturhistorie, som skoleelever skulle lære om og oppdras i.

Dietrichsons *Omriss av
den norske poesis
historie* (1866-69)

Det å skrive litteraturhistorie er ifølge professoren Jon Haarberg et av nasjonsbyggingens mest effektive virkemidler. «Ved hjelp av litteraturhistorien kan folket, og da særlig skolebarn, oppdras til å forstå hva det norske består i, og tidlig tilegne seg en forestilling om vår stolte egenart», sier han. Med litteraturhistorie som en del av skolesystemet ble slik sett forestillingene om det norske *institusjonalisert* – de ble satt i system, og ble en del barnas oppdragelse.

Betydningen av
litteraturhistorieskrivning

Ibsen og Bjørnson

Interessen for det norske folks kultur og historie viste seg ikke bare i historie- og litteraturhistorieverkene på 1850- og -60-tallet. Også i mye av tidens skjønnlitteratur er det lett å se at folk var opptatt av historie og bondekultur.

Ibsens historiske dramaer

To av norgeshistoriens aller største diktere debuterte i løpet av 1850-tallet: Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Begge er i dag mest kjent for den realistiske, samfunnskritiske litteraturen de skrev på 1870-, -80 og -90-tallet, men som unge menn i 1850- og 60-årene skrev de en annen type litteratur. I denne litteraturen er handlingen gjerne lagt til tidligere epoker i eldre norsk historie, eller til den norske landsbygda.

Henrik Ibsen

Henrik Ibsen debuterte som 22-åring i 1850. Det første stykket han fikk satt opp var *Kjempeboen* (1850), som handler om vikinger, og et møte mellom hedensk og kristen kultur. I 1852 kom det satiriske skuespillet *Sancthansnatten*, som foregår på landsbygda, og inneholder overnaturlige elementer fra norske sagn. *Gildet på Solhoug* ble skrevet i 1855, og var ifølge Ibsen selv inspirert av sagaene, mens det historiske dramaet *Fru Inger til Østeraad* ble spilt for første gang samme år, og kom ut i 1857. Det sistnevnte dramaet foregår rundt 1530, i tiden rett før Norge kom inn under Danmark. I 1858 utkom så *Hærmennene på Helgeland*, hvor handlingen igjen er lagt til vikingtiden. Stykket *Kongsemnerne* kom ut i 1863. Her er handlingen lagt til 1200-tallet, og hovedpersonene er ekte historiske skikkelser som Håkon Håkonsson og Skule Jarl. I 1867 skrev han *Peer Gynt*, som tar utgangspunkt i et norsk sagn ved samme navn, og som har mange elementer i seg fra norsk bondekultur og folketro.

Ibsen kom gradvis til å bevege seg vekk fra å skrive stykker som var lagt til fortiden. I dag er han som sagt aller mest kjent for sine *borgerlige samtidsdramaer* på 1870- og 80-tallet og 90-tallet. Dette var en ganske annen form for teater, og blant disse finner vi langt mer berømte stykker som *Et dukkehjem* og *Gengangere*. I vår sammenheng er det likevel interessant å se hva slags emner den unge Ibsen skrev om på 1850- og 60-tallet. Historie og folkekultur fanget både Ibsens og publikums interesse på denne tiden. Selv om man ofte sier at nasjonalromantikken hadde sitt høydepunkt i Norge på 1840-tallet, var den høyst levende også i tiårene som fulgte.

Bjørnstjerne Bjørnson

Også Bjørnstjerne Bjørnson debuterte som forfatter på 1850-tallet, og vekslet i starten av sin karriere mellom å skrive historiske skuespill og bondefortellinger fra den norske

Bjørnsons historiske dramaer

landsbygda. Av historiske skuespill skrev Bjørnson blant annet *Kong Sverre* (1861), *Sigurd Slembø* (1862) og *Sigurd Jorsalfar*. (1872) som handler om historiske figurer i Norge på 1100-tallet. I 1870 ga Bjørnson også ut et lengre, fortellende dikt ved navn «Arnljot Geline», som er basert på en figur fra Snorres kongesagaer.

Det er verdt å nevne at historiske skuespill av den typen Ibsen og Bjørnson skrev ikke er noen norsk oppfinnelse. Også her kom impulsene først og fremst fra Tyskland og Danmark. I begge disse landene hadde skuespill som var satt i fortiden, gjerne ute på landsbygda, lenge vært populære. Ibsen og Bjørnson tok altså noe de visste hadde fungert andre steder, og tilpasset sjangeren til en norsk kontekst.

Historiske dramaer - en tysk sjanger

Likevel var de historiske dramaene viktige når det kom til å bekrefte de forestillingene om det norske som allerede var etablert – om at nordmenn var et eget folk, med en egen historie og en egen kultur. Særlig bidro de kanskje til å bygge opp et slags persongalleri når det gjaldt vår egen historie. Historiske personer som Kong Sverre, Sigurd Jorsalfare, Håkon Håkonsson og andre, som tidligere kun hadde vært navn i en historiebok for de fleste, ble med Ibsen og Bjørnson sine stykker gjort levende. Man kan tenke seg at dette også bidro til å gjøre bevisstheten om og stoltheten over Norges fortid mer levende.

Betydningen av Ibsens og Bjørnsons historiske dramaer

Bjørnsons *bondefortellinger* ble skrevet mer eller mindre samtidig med de historiske skuespillene. De tre mest kjente er kanskje *Synnøve Solbakken* (1857), *Arne* (1859) og *En glad gutt* (1860). Disse fortellingene er nesten en slags egen sjanger. For det første er fortellerstilen i dem påfallende nøktern og enkel. Bjørnson bare *viser oss* hva som skjer, istedenfor å fortelle oss om det, og kommentere det. Ofte må vi som lesere selv gjette oss til hva personene tenker og føler. Inspirasjonen for denne skrivemåten var ifølge Bjørnson selv sagastilen. Mange har også pekt på at fortellermåten i tillegg kan minne om den man finner i Asbjørnsen og Moe sine folkeeventyr. Med Bjørnsons bondefortellinger gikk det dermed an å si at vi hadde fått en slags egen *norske* skrivestil.

Bjørnsons bondefortellinger

Likheter med sagastilen - fortellermåten

Bjørnsons bondefortellinger har også flere *sanger* flettet inn i handlingen, i tillegg til at drømmer og tanker om skjebnen også spiller en viss rolle. Også her ser vi også paralleller til de norrøne sagaene. I disse var skaldekvad ofte flettet inn i handlingen, og drømmer fungerte som *frampek*, som antydte hva som kom til å skje videre i fortellingene. I *Synnøve Solbakken*, tilhører hovedpersonen, Torbjørn Granlien, for eksempel en slekt der eldstesønnene alltid har hett enten Torbjørn eller Sæmund annenhver gang, og det alltid har gått bra med dem som heter Sæmund, og dårlig med

Sanger og drømmer flettet inn i handlingen

dem som heter Torbjørn. Også dette kan sees på som en slags referanse til skjebnetankegangen i de norrøne sagaene.

Torbjørn har dessuten et stridig sinn, altså en sterk vilje, slik som sagaheltene. Forskjellen er at Torbjørn også har kristendommen, som i slutten av *Synørve Solbakken* gjør at han lærer seg å tilgi, og blir et helere og mer sivilisert menneske. På samme måte som hos bonden Thord i Maurits Hansens novelle «Luren», som ble skrevet rundt 40 år tidligere, ser vi at *både* det norrøne *og* det kristne spiller en rolle når man tenker seg en norsk idealbonde midt på 1800-tallet.

Kristendommens betydning

Det finnes flere ting ved Bjørnsons bondefortellinger som er interessante og som er verdt å kommentere, men i vår sammenheng er kanskje det aller mest interessante at fortellingene handler om bønder, og at stilen ser ut til å alludere til, altså peke bakover til, den norrøne fortellerstilen.

Skal man snakke om Bjørnsons betydning for forestillinger om det norske på 1800-tallet og i vår egen tid, kommer man ikke utenom diktene hans. Han har diktet flere dikt eller sanger som spesifikt handler om Norge. Sanger som «Jeg vil verge mitt land» og «Der ligger et land mot den evige sne» er fortsatt ganske kjente, men én overgår nok likevel alle de andre: nasjonalsangen «Ja, vi elsker dette landet».

Bjørnsons dikt

Bjørnsons nasjonalsang

Frem til 1864 hadde Bjerregaards «Sønner av Norge» vært regnet som Norges uoffisielle nasjonalsang. Nå ble den byttet ut med den nasjonalsangen vi kjenner i dag, i forbindelse med feiringen av 50-årsjubileet for Norges grunnlov. Bjørnson selv kalte sangen «Sang for Norge», og han skrev flere versjoner av den – den første i 1859. I 1864 ble den sunget offentlig for første gang. Den som hadde laget melodien var Richard Nordraak, dikterens fetter.

Bjørnson kjente selvsagt til flere nasjonalsanger fra de første tiårene etter 1814, slik som Bjerregaards «Sønner av Norge», Lyder Sagen «Nordmanns-sang», og Hermann Foss sin «Nordmanns-vise». Mange av de samme forestillingene om det norske finnes hos Bjørnson: forbindelsen tilbake til oldtiden, altså norrøn tid, og tanken om at landet er gammelt; kjærligheten til landet vårt og friheten vår, og villigheten til å kjempe for den om det kreves. Alt dette finnes i Bjørnsons versjon også, mens andre ting er annerledes. La oss se på diktet.

Likheter mellom Bjørnsons nasjonalsang og andre «nasjonalsanger»

Diket består av 8 strofer, med 8 vers i hver strofe, og rim i annenhver verselinje, enkelt sagt. Den første og den siste strofen handler om hvordan vi elsker dette landet, at vi tenker på historien vår, og at vi er klare til å kjempe om det skulle bli nødvendig, på samme måte som forfedrene våre har kjempet tidligere. Strofene imellom, strofe 2 til 7, er en gjennomgang av og en refleksjon rundt enkelte episoder, enkelte høydepunkter i folkets historie. Vi beveger oss fra norrøn tid i strofe 2, via slaget ved Kringen i Gudbrandsdalen i 1612 og Tordenskjold som senket Svenskene i Dynekilen i strofe 3, til nordmenn i Halden i strofe 4, (Fredrikshald) som brente landet heller enn å se det havne i fiendens hender.

Oppbygning og motiv

I strofe 5 kommer et vendepunkt, når det fortelles om friheten vi fikk i 1814. I Strofe 6 handler det om at nordmenn, svensker og dansker har blitt brødre en gang for alle, etter århundrer med krig, og at vi i fremtiden skal fortsette å stå på samme side. I strofe 7 ber det lyriske jeget oss om å takke Gud for at han alltid har beskyttet Norge, og for at han i det stille ordnet det slik at vi har fått friheten vår. Til slutt gjentas ordene «Ja, vi elsker ...» på nytt, og vi får et slags følelsesmessig klimaks idet alle som synger lover å være klare for å kjempe for friheten vår også i fremtiden, om det skulle kreves.

Det snakkes bemerkelsesverdig lite om naturen i nasjonalsangen, i motsetning til i de fleste andre dikt i samme sjanger, for eksempel Bjerregaards «Sønner av Norge». Det eneste vi får høre er at landet er «furet» og «værbit», altså rynkete og merket av vær og vind, slik man gjerne karakteriserer et ansikt. Slik sett kan vel dette sees på som en slags personifikasjon av landet vårt. Bortsett fra det, er det lite å finne her om geografi.

Naturen

Til gjengjeld spiller *historien* en desto større rolle. Det at mesteparten av nasjonalsangen vår handler om det norske folks historie er selvsagt med på å styrke forestillingen om at Norge er en gammel nasjon.

Historien

Dette landet Harald berget
med sin kjemperad,
dette landet Haakon verget,
medens Øyvind kvad;
Olav på det land har malet
korset med sitt blod,
fra dets høye Sverre talte
Roma midt imod.

Det er verdt å merke seg at Bjørnson i likhet med Bjerregaard tar med både krigsmenn og skaldar, både politikk og kultur, når han viser til vår norrøne historie. Han nevner folk som Harald Hårfagre, Olav den hellige og kong Sverre, men også Øyvind – nærmere bestemt Øyvind Skaldespiller – en kjent norrøn skald som kvad mens kongen hans, Haakon den gode, verget landet. I motsetning til Bjerregaard refererer Bjørnson imidlertid ikke *bare* til oldtiden, altså til norrøn tid, i sitt dikt. Han tar også med norske heltedåder fra tiden under danskene, mellom 1536 og 1814.

De historiske episodene Bjørnson refererer til er alle hentet fra samme bok, nemlig Ove Mallings *Store ord og gode Handlinger af Danske, Norske og Holstenere*, fra 1777. Denne hadde blitt skrevet i Danmark drøyt hundre år tidligere, for å vekke unge skolegutters fedrelandskjærlighet, og gi dem forbilder de kunne la seg inspirere av. Kjennskapet til denne boken var fortsatt stor på Bjørnsons tid, så når det ble sunget om slaget ved Kringen i 1612, kunne Bjørnson, ifølge litteraturprofessoren Jon Haarberg, regne med at folk satt klare og ventet på en referanse til Tordenskjold i neste vers. I dag leses ikke lenger Mallings bok, og mange av referansene er knapt mulig å forstå hvis man ikke får dem forklart av en ekspert. I vår egen tid synges imidlertid stort sett bare strofe nr. 1, 7 og 8, slik at de historiske referansene ikke pleier å være et problem i praksis.

Opphavet til Bjørnsons historiske referanser

Når det gjelder forestillinger om det norske i nasjonalsangen vår, kan man også spørre seg: Hvem de norske er i dette diktet? Det første vi kan legge merke til er at nordmenn hos Bjørnson faktisk ser ut til å bestå av både kvinner og menn, i motsetning til hos dikterne fra 1820-tallet og tidligere. Riktig nok er det fortsatt mest snakk om menn sine historiske bragder. Det er *fedrenes* kamp som har hevet Norge til seier, (strofe 8), det *ga faderkraft* å bære hungersnød og krig (strofe 5), og det er den norske *mann* i hus og hytte som det lyriske jeget henvender seg direkte til i sangen (strofe 7). Likevel nevner Bjørnson også kvinner. Noen kunne bare gråte når ting så som mørkest ut, mens andre stod opp og kjempet «som de vare menn», altså som om de var menn (strofe 4). Noen likestilling er det ikke snakk om sett med moderne øyne, men sammenlignet med hva som fantes tidligere vil nok de fleste mene at Bjørnsons variant i 1864 var et skritt i riktig retning.

kjønn

Man finner lite i nasjonalsangen vår om etnisitet. Blondt hår, svømmende blå øyne eller brede skuldre står det ingenting om, selv om enkelte referanser i diktet til fedre og mødre kanskje antyder at nordmenn tilhører en slags familie. Når det gjelder sosial bakgrunn henvender Bjørnson seg til den norske mann både i hus og i hytte, noe som kan tolkes som at nordmenn for ham ikke kun er en dannet elite som leser dikt. Mens

Etnisitet

Sosial bakgrunn

«nordmannen» i Bjerregaards nasjonalsang fra 1820 minner om en tenkt *idealnordmann*, som har «oldtidens flamme» i seg, som er friere enn selv fuglen i skogen og Nordsjøens bølger, og som kun følger de regler han selv har laget, får man følelsen av at Bjørnson snakker om og til en gruppe mennesker som faktisk finnes.

Til slutt er det også verdt å nevne kristendommens rolle i nasjonalsangen. I Bjørnsons dikt spiller Gud en viktig rolle. I strofe 7, etter at den historiske gjennomgangen er ferdig, bes den «norske mann i hus og hytte» om å takke sin store Gud. religion

Norske mand i hus og hytte,
 takk din store gud!
 landet ville han beskytte,
 skjønt det mørk så ud.
 Alt, hva fedrene har kjempet,
 mødrene har grett,
 har den Herre stille lempet
 så vi vant vår rett.

Gud beskyttet alltid landet selv om det så mørkt ut. Mens fedrene har kjempet og mødrene har «grett», har Vårherre i det stille «lempet», altså sørget for, at vi til slutt «vant vår rett». Gud står på Norges side i nasjonalsangen, og vi har plikt til å takke ham.

Tanken om at Gud skulle være mer glad i nordmenn enn i andre folkeslag føles vel fremmed for de fleste i våre dager. På Bjørnsons tid var denne måten å snakke på langt vanligere, og i dette diktet er Gud selve kraften som gjennom historien har ført oss frem til frihet og til vennskap med nabolandene våre. At landet Norge eksisterer er derfor ingen historisk tilfeldighet i nasjonalsangen vår. Det er skjebnebestemt.

Videre lesning:

Andersen, Per Thomas, 2001: *Norsk litteraturhistorie*, Oslo

Haarberg, Jon, 2017: *Nei, vi elsker ikke lenger. Litteraturen og nasjonen*, Oslo

Munch, Petter Andreas, 1848: «Det norske folkesprog», i Project Runeberg,
<http://runeberg.org/norge80/0060.html> nedlastet 23.05.2020

Torp, Arne, Lars S. Vikør, 2014: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, 4 utg., Oslo

Wergeland, Henrik, 1840: «Brev til Fredrika Bremer 4/5 januar 1840» i *Henrik Wergeland – samlede skrifter*,
<https://www.dokpro.uio.no/wergeland/WV1/WV1238.html>

Aarnes, Sigurd. Aa, 1996, «En nasjonallitteratur blir til, 1807-1864») i Fidjestøl, Bjarne, Peter Kirkegaard, Bjarne Aa. Aarnes, Asbjørn Aarseth, Leif Longum, Idar Stegane, 1996, *Norsk litteratur i tusen år*, Gjøvik

Denne publikasjonen kan fritt benyttes av skoler, elever og privatister. Referanse til kilden kan skrives slik:

Christensen, Jostein og Asbjørn Odin Aag. «Studiehefte, Forestillinger om det norske». Videoteket 2020, <https://videoteket.no/wpcontent/uploads/2020/05/videoteket-studiehefte-Forestillingeromdetnorske.pdf>, lastet ned [fyll inn nedlastingsdato]

Siden dette er en kilde hentet fra internett, må du også oppgi nedlastingsdato, om du benytter studieheftet på skriftlig eksamen.

Henvendelse om utgivelsen kan rettes til post@videoteket.no